IDENTITATEA CREŞTINĂ ÎNTR-UN CONTEXT SOCIAL RELATIVIST

P.S. Aurel PERCĂ
Episcop auxiliar de Iaşi

Cu doi ani în urmă, cu puţin timp înainte de a fi ales succesor al sfântului Petru, Papa Benedict al XVI-lea, în omilia Liturghiei *Pro eligendo Romano Pontefice* (18 aprilie 2005), comentând un text din sfântul Paul în care acesta cere creştinilor să fie adulţi în credinţă, pentru a nu fi „purtaţi de valuri şi duşi încoace şi încolo de orice vânt al învăţăturii prin înşelăciunea omenească" (*Ef* 4,14), făcea următoarea observaţie:

> Câte vânturi de doctrină am cunoscut în aceste ultime decenii, câte curente ideologice, câte mode în gândire! Mica barcă a gândirii multor creştini a fost de multe ori agitată de aceste valuri – aruncată de la o extremă la alta: de la marxism la liberalism, de la colectivism la individualismul radical; de la ateism la un vag misticism religios; de la agnosticism la sincretism şi aşa mai departe. În fiecare zi se nasc noi secte şi se realizează ceea ce spune sfântul Paul despre înşelarea oamenilor, despre şiretenia care tinde să tragă în greşeală (cf. *Ef* 4,14). A avea o credinţă clară, după Crezul Bisericii, este deseori etichetat ca fundamentalism. În timp ce relativismul, adică a ne lăsa purtaţi „încoace şi încolo de orice vânt al învăţăturii", apare ca singura atitudine la înălţimea timpurilor de astăzi. Se realizează o dictatură a relativismului care nu recunoaşte nimic ca definitiv şi care lasă la ultimă măsură numai propriul eu şi propriile capricii (*OR*, 19 aprilie 2005).

Aceste cuvinte celebre rostite de Papa Benedict al XVI-lea chiar cu doi ani în urmă, exact pe data de 18 aprilie, denunţă boala mortală a epocii noastre, şi anume o concepţie – care exercită o adevărată şi proprie dominaţie culturală, o adevărată dictatură care se numeşte relativism, deoarece neagă posibilitatea pentru om să cunoască adevărul şi susţine relativitatea oricărei afirmaţii şi a oricărei gândiri: tot ceea ce omul zice şi gândeşte nu este niciodată adevărat din punct de vedere obiectiv, pentru că este subiectiv, şi că fiecare om este unitatea de măsură a lucrurilor. Astfel, nu omul se adaptează la realitate, ci realitatea trebuie să se adapteze după om, să se conformeze cu propriile sale capricii şi dorinţele sale: de exemplu, dacă cineva doreşte să aibă un copil prin fecundare artificială, dacă două persoane de acelaşi sex vor să convieţuiască, dacă cineva vrea să avorteze etc., nici o

lege nu poate împiedica aceste acţiuni, deoarece evaluarea morală a unei acţiuni este subiectivă, este relativă acestor puncte de vedere[1].

În schimb, pentru clasici adevărul este proprietatea acelei gândiri umane şi a acelor afirmaţii care cer o conformare (adaptare) la realitate, care prezintă corect lucrurile, de aceea omul trebuie să se adapteze la realitate, şi nu realitatea după dorinţele sale.

Din aceste câteva exemple se vede că cele mai grave consecinţe ale relativismului au loc în domeniul moralei: dacă nu este posibilă cunoaşterea adevărului, nu este posibilă nici judecarea obiectivă a acţiunilor umane şi, prin urmare, ele sfârşesc pe acelaşi plan, adică sunt considerate ca fiind egale. Şi în acest caz legile trebuie să secondeze orice dorinţă a omului, că omul poate transforma orice dorinţă a sa în lege[2].

Denunţarea relativismului este în mod indiscutabil crucială şi, pe bună dreptate, este de actualitate, fie pentru consecinţele morale foarte grave ale relativismului deja indicate mai sus, fie pentru că, dacă adevărul absolut nu există sau nu poate fi cunoscut, atunci orice cercetare filozofică, estetică, ştiinţifică, religioasă etc. devine zadarnică şi sterilă: nu are sens să se întreprindă vreo cercetare sau analiză. De aceea, respingerea relativismului este justificată.

Ce este, de fapt, relativismul? Cu termenul „relativism" sunt indicate două lucruri. Mai întâi de toate, o ideologie în virtutea căreia se afirmă că nu există nimic care să aibă caracter de absolut şi de imutabilitate, dar că totul este „relativ" la timp, la locuri, la persoane în situaţiile concrete în care se află. Astfel, în domeniul gnoseologic nu se poate vorbi de adevăr şi de eroare sau de falsitate, valid din punct de vedere universal, adică pentru toate timpurile, toate locurile, toate epocile şi toate împrejurările; în domeniul etic nu se poate vorbi despre bine şi despre rău în sens absolut, fapt pentru care unele acte sunt întotdeauna bune şi întotdeauna de făcut şi alte acte sunt întotdeauna rele şi deci trebuie evitate.

În afară de semnificaţia de „ideologie", cu termenul „relativism" se indică o practică, un comportament ce nu ţine cont deloc de principii şi norme morale bazate pe natura umană şi, prin urmare, pe legea naturală, adică, în ultimă instanţă, bazate pe Dumnezeu şi pe legea divină, care apare fie din exerciţiul raţiunii umane, fie dintr-o revelaţie divină. Concret relativismul neagă orice validitate moralei naturale-raţionale şi oricărei norme morale de origine şi de natură religioasă. Orice referinţă la o lege morală divină, şi prin urmare transcendentă, este văzută de relativism ca o formă

---

[1] Cf. G. PRANDSTRALLER, *Relativismo e fondamentalismo*, Laterza, Bari 1996, VII.

[2] Cf. Robert SPAEMANN, *Moralische Grundbegriffe*, München 1986, trad. italiană *Concetti morali fondamentali*, Piemme, Casale Monferrato 1993, 19-31.

de fundamentalism, în sensul că se atribuie lui Dumnezeu şi religiei funcţia de a da „sens” în exclusivitate vieţii umane şi lumii[3].

Dar să detaliem toate aceste semnificaţii referitoare la relativism.

1. Relativismul gnoseologic

În special, în domeniul cunoaşterii intelectuale se neagă faptul că există sau poate exista un adevăr obiectiv, deoarece mintea umană cunoaşte realitatea nu cum este în sine, ci aşa cum este percepută de ea în activitatea de cunoaştere. Acest lucru se desfăşoară după propriile scheme şi propriile reguli, astfel încât realitatea cunoscută nu este realitatea obiectivă sau realitatea „în sine”, ci este realitatea care este percepută de subiect. Aceasta înseamnă că adevărul nu este – ca în cazul gândirii antice (Platon şi Aristotel) şi medievale (sfântul Toma şi scolastica) – „conformarea intelectului la realitatea care este în ea însăşi” , ci, din contră, este „conformarea realităţi la minte, la subiect”. Cu alte cuvinte, nu intelectul se adaptează realităţii în sine, la obiect (adevăr obiectiv), ci realitatea se adaptează la minte, la subiect (adevărul subiectiv). Nu realitatea se revelează minţii şi este primită de aceasta şi interiorizată, ci intelectul gândeşte realitatea şi o primeşte după legile ce reglementează propriul act de cunoaştere[4].

2. Relativismul etic

În domeniul etic, relativismul neagă că există legi, norme şi valori morale valide întotdeauna, în orice loc şi în orice timp: aşadar norme morale care să aibă validitate absolută şi să nu fie supuse unor schimbări din cauza diversităţii locurilor şi a evoluţiei istorice a culturilor şi moravurilor; valori etice care să fie valide în orice timp şi în orice loc, cu toată evoluţia culturilor.

Relativismul afirmă, în schimb, că normele morale, valorile etice nu au caracter absolut şi imutabil, ci sunt „relative” cu evoluţia istorică a ideilor şi a culturilor: adică se pot schimba şi îşi pot pierde orice validitate cu schimbarea timpurilor şi a condiţiilor de viaţă; cu schimbarea ideilor şi a modurilor de a înţelege sensul şi scopul vieţii umane; cu noile cuceriri ştiinţifice şi tehnice, capabile să deschidă căi noi progresului, de a îmbunătăţi viaţa fizică şi psihică a persoanelor şi de a răspunde nevoilor mereu crescânde ale societăţii moderne complexe, care nu pot trăi după normele morale adaptate la societatea agricolă din trecut. Astfel, vechile norme morale şi vechile valori etice pot, ba chiar trebuie, să fie substituite de norme morale noi şi de noi codice şi valori etice, alternative lor şi chiar contradictorii.

---

[3] Cf. S. Privitera, „Relativismo”, în *Nuovo Dizionario di teologia morale*, Paoline, Ciniselo Balsamo 1990, 1086-1091

[4] Cf. S. Privitera, „Relativismo”, 1087.

Cu alte cuvinte, normele morale şi valorile etice nu au un fundament obiectiv şi o bază stabilă şi, de aceea, nu sunt supuse schimbării de timp, de loc, de culturi şi de modurile de a simţi şi de a gândi, ci sunt „relative", adică sunt acelea pe care persoanele şi societățile în mod liber şi le dau în deplină autonomie. Pentru relativismul etic există numai „opinii" subiective, nu „adevăruri", nici „certitudini" obiective, şi deci capabile să fie impuse tuturor. Relativismul pune în prim-plan libertatea umană ca ceea ce constituie propriu-zis omul, motiv pentru care acesta nu este legat de nici o normă morală care să-i fie impusă din exteriorul propriului eu – de exemplu, de Dumnezeu sau de Biserică –, ci este „liber" să facă ceea ce vrea, cu singura limită de a nu crea pagube altora şi de a nu-i împiedica pe alții să facă ceea ce ei vor sau consideră necesar şi util propriei bunăstări sau desfăşurării libere a propriei activități[5].

3. Relativismul juridic

În domeniul juridic, relativismul se manifestă, mai ales, în faptul că legile au valoare morală şi forță de obligativitate, nu pentru că se conformează normelor morale şi la ceea ce este bun şi drept din punct de vedere obiectiv, ci pentru că sunt emanate de legislatorul legitim (pozitivismul juridic); se manifestă apoi în faptul că legile nu sunt specificări şi traduceri particulare ale legii naturale universale, realizate de legislatorul legitim, ci sunt expresii ale voinței puterii legislative, deținută fie de o singură persoană, aşa cum are loc în regimurile absolutiste, fie de mai multe persoane, aşa cum are loc în regimurile democratice, în care poporul delegă unele persoane să legifereze după propria voință, ținând cont de conformitatea legilor nu cu principiile morale, ci cu voința poporului sau, în cazuri de diversitate de opinii, cu voința majorității[6].

4. Absolutizarea ființei umane

Dacă acum ne întrebăm ce este relativismul în esența sa profundă, trebuie să răspundem că nu este – cum ar putea să pară – „sfârşitul absolutelor", ci este absolutizarea omului, şi într-o astfel de lume Absolutul divin este substituit de Absolutul uman: „omul-dumnezeu". În viziunea relativistă, un Absolut există, dar nu mai este Dumnezeu, ci omul[7].

---

[5] Cf. S. Privitera, „Relativismo", 1087-1088; R. Ginters, *Valori, norme e fede cristiana. Introduzione all'etica filosofica e teologica*, Marietti, Milano 1982, 159-160)

[6] Cf. S. Privitera, „Relativismo", 1087.

[7] Cf. R. Ginters, *Valori, norme e fede cristiana*..., 176-181: „Le conseguenze dell'oggettivismo e del soggettivismo"; B. Schüller, *L'uomo veramente nuovo. La dimensione dell'etica nella dimensione etica dell'uomo*, Oftes, Palermo 1987: „Sull'etica della situazione".

Dar omul este o ființă „istorică": adică nu numai că trăieşte într-o lume care se schimbă încontinuu şi într-o istorie mereu în mişcare spre scopuri care, în ciuda unor greşeli şi derapaje, sunt în progres continuu; ci el însuşi este în permanentă schimbare, deoarece condițiile istorice, fie culturale, fie ambientale sau climaterice, acționează asupra psihicului şi determină modul de a gândi şi de a se vedea pe el însuşi, istoria sa trecută, prezentul şi viitorul său. Astfel, omul adaptează criteriile sale de adevăr şi de moralitate la circumstanțele istorice schimbate şi la cuceririle sale în domeniul ştiințific şi cultural. Astfel, adevărul şi binele nu sunt principii absolute, ci „istorice", şi deci se schimbă cu evoluția istorică, ce este un caracter esențial al ființei umane.

Dar un caracter şi mai esențial al aceleaşi „istoricități" este în om „libertatea", înțeleasă nu numai drept „capacitatea" de a determina propriul destin şi cel al lumii şi de a da automat un „sens" propriei vieți, ci şi ca „necesitatea" de a fi el însuşi, de a nu depinde de nimeni, de a gândi ceea ce se crede şi de a face ceea ce se vrea, aşadar de a considera adevărat şi drept ceea ce se gândeşte („eu o gândesc aşa") şi de a putea face ceea ce se vrea („eu vreau să fac aşa"). Nu se neagă altora dreptul egal de a gândi şi de a voi în mod diferit: de aceea sunt respectați alții, în calitate de purtători ai adevărului „lor", care poate fi contrar adevărului meu, dar e întotdeauna un adevăr care are drept să existe întrucât este al meu, deoarece adevărul nu este subiectiv, ci este întotdeauna obiectiv, adică „liberă" creație a omului în individualitatea sa[8].

5. Filozofia imanenței

Ce se află la rădăcina relativismului modern?

În primul rând, există *filozofia imanenței*, după care totul este „imanent" omului, istoriei sale şi lumii sale, şi nu există nimic care să „transceandă" omul şi lumea: nu există aşadar Dumnezeu, în calitate de creator al omului şi al Universului şi ca autor al unei legi morale pe care omul poate s-o cunoască cu rațiunea sa şi cu care el trebuie să-şi conformeze acțiunea pentru binele său, fiind legea morală divină ceea ce face ființa om în plinătatea ființei sale. Într-adevăr, legea divină este legea însăşi a omului, nu o lege care se impune lui din exterior, făcându-l sclav. Filozofia imanenței, negând existența lui Dumnezeu creator şi legislator, neagă faptul că în domeniul gândirii există un adevăr transcendent şi absolut cu care intelectul uman trebuie să se conformeze şi, în domeniul acțiunii, neagă faptul că există un bine absolut la care trebuie să se adere cu voința şi care trebuie tradus în trăirea vieții. În schimb, afirmă că omul în actul cunoaşterii

[8] Cf. S. Th. PINCKAERS, *La morale cattolica*, Paoline, Ciniselo Balsamo 1993, 55.72.

nu iese afară din sine, ci orice cunoaştere este o „reprezentare mintală" imanentă şi, prin urmare, subiectivă, întrucât nu este determinată de obiectul cunoaşterii, ci este „primară" faţă de ea şi ei îi impune legile. În afară de aceasta, afirmă că, în domeniul acţiunii morale, omul este cel care în independenţa sa suverană determină bunurile de urmărit şi valorile de realizat, fiind el arbitru şi măsură ultimă a binelui şi a răului, a ceea ce este drept şi a ceea ce este nedrept: omul în ceea ce priveşte viaţa şi activitatea sa de cetăţean „privat" şi omul ca făcând parte dintr-o comunitate politică, dintr-un popor, în ceea ce priveşte binele comun al comunităţii însăşi.

Relativismul modern este aşadar radical secularizat şi ateu: vede în Dumnezeu duşmanul său şi în religie – mai ales în religia şi morala catolică – adversarul împotriva căruia trebuie să lupte, pentru că, după părerea sa, Dumnezeu face „sclav" omul şi morala catolică îl face „nefericit"[9].

În al doilea rând, la baza relativismului modern este *istorismul*, adică teoria după care totul este „istoric", adică provizoriu şi schimbător, supus schimbărilor, astfel încât ceea ce era ieri într-o oarecare măsură astăzi nu mai este, ceea ce valora ieri astăzi nu mai are valoare: în istoria umană nu există nimic absolut şi mereu valabil, ci totul se schimbă, întrucât este relativ la locuri, la timpuri şi la circumstanţele mereu schimbătoare ale istoriei *umane*[10].

De aceea, ideile, modurile de a gândi, sentimentele, principiile morale sunt în permanentă schimbare, motiv pentru care ceea ce este adevărat, bun şi drept într-o anumită perioadă istorică, într-o civilizaţie nu mai este adevărat, bun şi drept într-o altă perioadă istorică şi într-o altă civilizaţie. Adevărul este *filius temporis*.

Antropologia culturală arată, într-adevăr, imensa varietate a ideilor, a tradiţiilor religioase, a moravurilor, a normelor morale, a modurilor de a simţi, gândi şi raţiona, care s-au succedat în istoria umană, fiecare având propria validitate[11].

În viziunea istoricistă nici o cultură, nici o morală şi nici o religie nu-şi poate aroga dreptul de a se crede mai bună faţă de altele sau că este superioare şi cu atât mai puţin de a se crede singura adevărată în totalitate. Toate au drept egal de cetăţenie şi drept egal de a se impune, de a face propagandă şi prozelitism în favoarea lor; toate au o legitimitate egală. Orice pretenţie de a se considera mai adevărată, ba chiar singura adevărată, este etichetată drept „fundamentalism religios" sau „imperialism cultural"

---

[9] Cf. R. GINTERS, *Valori, norme e fede cristiana...*, 170-172: „Il relativismo metaetico come soggettivismo o scetticismo teoretico dei valori"; S. PRIVITERA, „Relativismo", 1087.

[10] Cf. S. PRIVITERA, „Relativismo",1086: La poliedricità del relativismo etico.

[11] Cf. K. RAHNER, „Il problema di un'etica esistenziale formale", în *Saggi di antropologia sopranaturale*, Paoline, Ciniselo Balsamo 1965, 467-495.

şi deci capabilă de puţină consideraţie, ba chiar de dispreţ arogant al altor culturi, religii şi morale: o judecată negativă nejustificată, deoarece toate religiile şi toate culturile sunt produse „istorice" şi, prin urmare, „relative" la timpurile, locurile şi circumstanţele culturale şi politice în care s-au născut; prin urmare, „bune" pentru timpurile, locurile şi circumstanţele în care s-au dezvoltat, dar nu pentru timpuri şi culturi diferite, deoarece fiecare perioadă istorică îşi are religia sa, morala sa care este adaptată noilor situaţii istorice. Astfel, istorismul justifică şi fundamentează relativismul. „Orice lucru este bun şi valid pentru timpul «său», dar nu pentru timpuri, locuri şi culturi diferite".

În al treilea rând, la baza relativismului modern stă ideea *progresului* de neoprit: în ciuda tuturor dificultăţilor pe care omenirea le întâmpină în drumul ei şi a tuturor insucceselor cu care se confruntă, ea se află într-un progres continuu; dovadă este în domeniul biologic teoria evoluţiei lui H. Spender şi a lui C. Darwin; în domeniul cultural, ieşirea omenirii din „întunericul" Evului Mediu şi debarcarea în secolul „luminilor", în domeniul politic, trecerea de la regimurile absolutiste la regimurile democratice, care au reuşit să triumfe şi asupra regimurilor totalitariste din secolul al XX-lea[12].

Dar motorul progresului omenirii în ultimele două secole a fost ştiinţa, ieşită cu mare trudă din cuşca filozofiei scolastice şi a teologiei catolice. Cu condiţia ca cercetarea ştiinţifică să fie lăsată în totalitate liberă şi să nu fie împiedicată să realizeze experimentele chiar şi cele mai îndrăzneţe pentru motive aşa-zis etice sau pentru alte motive care nu sunt de natură pur ştiinţifică, de care trebuie să răspundă numai conştiinţa omului de ştiinţă şi părerea comunităţii ştiinţifice. În realitate – afirmă relativismul modern –, ştiinţa, tocmai pentru că eliberează de legăturile religioase şi morale şi, mai ales, pentru că lucrează pe terenul solid al experienţei empirice, are o valoare absolută, superioară tuturor celorlalte sectoare, pentru că poate da rezultate certe şi sigure, verificabile şi, prin urmare, capabile să contribuie la progresul omenirii.

În al patrulea rând, la baza relativismului modern se află *scepticismul*, convingerea nu numai că nu există adevăruri obiective şi norme morale permanent valide, dar că, şi chiar dacă ar fi, omul ar fi incapabil să le atingă. În gândirea modernă scepticismul îşi are începutul în „dubiul metodic" al lui Decartes, pe care el l-a depăşit cu certitudinea absolută a lui *cogito*; dar „dubiul" a continuat să domine gândirea umană după el până în timpurile noastre sub diferite forme, cum ar fi agnosticismul, empirismul, pozitivismul, neopozitivismul logic, fideismul, iraţionalismul, „gândirea slabă".

---

[12] Cf. R. GINTERS, *Valori, norme e fede cristiana...*, 161-164: Il relativismo etico-normativo come relativismo culturale.

Astfel, relativismul este în mod fundamental sceptic. Dar scepticismul său este corelat de pragmatism: dacă sub profilul cunoaşterii nu există nimic sigur şi adevărat, sub profil practic sunt bune, adevărate şi drepte acele idei şi acele comportamente care conduc la rezultate practice satisfăcătoare. Dacă o anumită acţiune este în măsură să rezolve o problemă practică importantă pentru viaţa şi fericirea unei persoane, acea acţiune este „bună" şi „dreaptă"[13].

Astfel, de exemplu, credinţele religioase, dacă pentru mulţi indivizi „funcţionează", adică asigură o viaţă mai fericită, sunt „adevărate" (evident, nu în ele însele, ci în referinţă la acele persoane). De aceea, eficacitatea practică este măsura pentru a judeca dacă o idee este adevărată sau falsă şi dacă o normă etică este bună sau rea.

Acest lucru ne face să afirmăm, în al cincilea rând, că la baza relativismului modern se află şi *utilitarismul*, în virtutea căruia se consideră a fi bun şi drept cea ce este „util", adică ceea ce în orice formă şi manieră foloseşte la îmbunătăţirea vieţii fizice şi spirituale a persoanelor şi a societăţii, ceea ce face viaţa mai deplină, mai plăcută, mai fericită şi se consideră în schimb rău – şi, prin urmare, de evitat – tot ceea ce presupune sacrificii, suferinţe, renunţări, tot ceea nu permite ca omul să se bucure din plin de viaţă sau ceea ce împiedică propria autorealizare. Astfel, utilul este măsura ultimă a binelui şi a răului[14].

Frecvent, cu utilitarismul se asociază şi hedonismul, pentru care binele este ceea ce face viaţa fericită şi permite a se bucura de ea fără piedicile impuse de aşa-zisele „legi morale": în acest caz, „plăcerea" în toate formele sale – de la cele mai nobile până la cele mai comune şi vulgare – este valoarea supremă a vieţii şi norma „morală" care trebuie să călăuzească oamenii şi societăţile. „A maximaliza plăcerea şi a minimaliza durerea"[15].

Relativismul modern – o provocare radicală la adresa credinţei şi a moralei creştine

Relativismul modern, pe care am căutat până aici să-l analizăm, reprezintă o provocare radicală la adresa credinţei şi a moralei creştine, întrucât îi neagă bazele (premisele) raţionale – filozofia fiinţei (metafizica), existenţa unui adevăr obiectiv pe care intelectul uman îl poate cunoaşte, existenţa

---

[13] Cf. J. DEWEY, *Rifare la filosofia*, Donzelli, Roma 1998; W. JAMES, *Volontà di credere*, Rizzoli, Milano 1984; IDEM, *Il Pragmatismo*, Il Saggiatore, Milano 1984; R. RORTY, *Conseguenze del pragmatismo*, Feltrinelli, Milano 1986; IDEM, *La filosofia dopo la filosofia*, Laterza, Roma-Bari 1990; IDEM, *Scritti filosofici*, I-II, Laterza, Roma-Bari 1994-1995)

[14] Cf. Ph. SCHMITZ, *Ricerca induttiva della norma morale*, Dehoniane, Bologna 1977, 43-45.

[15] Cf. S. PRIVITERA, „Epistemologia morale", în *Nuovo Dizionario di teologia morale*, Paoline, Cinisello Balsamo 1990, 235-349.

unei legi morale pe care raţiunea o poate cunoaşte – sau adevărurile esenţiale ale credinţei: existenţa unui Dumnezeu unul şi întreit, existenţa unei revelaţii divine prin care Dumnezeu le-a comunicat oamenilor misterele vieţii sale intime, i-a făcut să cunoască voinţa sa, mai întâi exprimată prin decalog şi apoi în învăţătura lui Isus din Nazaret, pe care Biserica le-a codificat în morala catolică.

Acest fapt nu trebuie minimalizat sau banalizat, ca şi cum opoziţia între relativismul modern şi viziunea creştină despre viaţă, dată de credinţă şi tradusă în practică, fie în câmpul individual, fie în cel social, ar fi un fapt de mică importanţă sau de neglijat. Asta înseamnă că provocarea pe care relativismul modern o lansează la adresa viziunii creştine asupra vieţii – şi în special asupra moralei – trebuie să fie primită. Mai întâi trebuie să fie înţeles în realitatea, profunzimea şi vastitatea sa: la aceasta poate ajuta ceea ce am spus mai sus, când am scos în evidenţă că relativismul modern este punctul terminal al unui lung drum accidentat parcurs de gândirea modernă, început de Descartes şi continuat de Spinoza, Locke, Hume, Kant, Comte, Spencer, Bentham, Nietzsche, dar şi de gânditorii contemporani, cum ar fi Heidegger, analiştii limbajului: Lyotard, Rotry, Derrida, şi susţinătorii neuro-ştiinţelor[16].

În realitate, gândirea creştină este chemată astăzi la o confruntare dificilă, deoarece este vorba de a justifica şi de a repropune în mod adaptat la mentalitatea şi la limbajul timpului nostru adevărurile esenţiale ale metafizicii şi ale antropologiei creştine, posibilitatea cunoaşterii adevărului obiectiv şi validitatea unei legi naturale, bazată pe natura raţională a omului şi pe dependenţa sa de Dumnezeu.

Din păcate, ceea ce trebuie reprobat astăzi este o oarecare teamă, la unii gânditori creştini, de a aborda aceste tematici. Într-adevăr, forţa relativismului modern este capacitatea sa de a-i eticheta pe cei care i se împotrivesc drept „fundamentalişti", „fanatici", persoane depăşite, oameni din alte timpuri închişi într-un trecut care este mort definitiv, ca persoane care se opun progresului ştiinţific şi „modernităţii", care mai trăiesc încă în Evul Mediu[17].

---

[16] Cf. R. GINTERS, *Valori, norme e fede cristiana...*; Robert SPAEMANN, *Concetti morali fondamentali*, cap. I: „L'etica filosofica ovvero: bene e male sono relativi?", 19-31; J. FUCHS, *Il Verbo si fa carne: Teologia morale*, Piemme, Casale Monferrato 1989: „Norme categoriali dell'agire del cristiano: la problematica di una morale normativa dell'agire. Conseguenze per un'odierna normativa cristiana dell'agire morale", 159-161.

[17] Cf. G. PRANDSTRALLER, *Relativismo e fondamentalismo*, 59-66.

Biserica nu este fundamentalistă

Am spus că în interiorul Bisericii Catolice există forme de fundamentalism, dar Biserica Catolică nu este fundamentalistă, aşa cum cred unii; chiar respinge orice formă de fundamentalism ca fiind contrară credinţei creştine. Astfel, afirmă că Biblia este „inspirată”, dar nu „dictată” de Dumnezeu; ea a fost scrisă sub inspiraţia Duhului Sfânt, de autori care în compunerea ei au folosit modurile de gândire şi de simţire proprii timpului lor şi au scris după propriul caracter, propria cultură şi propria sensibilitate.

Ceea ce condamnă Biserica în relativismul modern este principiul după care nu există nici adevăruri obiective, nici principii morale permanent valide în orice timp şi orice loc, fie în domeniul adevărului, fie în domeniul moralei, totul este „relativ”, adică supus schimbării; este principiul care afirmă că omul cu raţiunea şi libertatea sa reprezintă „măsura” şi norma a ceea ce este adevărat şi fals, a ceea ce este bine şi rău. Cu alte cuvinte, Biserica respinge subiectivismul şi ateismul, care reprezintă baza constitutivă a relativismului modern. Nu respinge, în schimb, un anumit grad de relativism în căutarea adevărului şi în efortul de a stabili principiile morale. Într-adevăr, circumstanţele istorice, diversităţile culturale şi chiar diversităţile de climă pot avea o influenţă în stabilirea anumitor adevăruri şi a anumitor reguli morale, care la un examen critic pot să pară incomplete. Se verifică acest lucru atunci când Biserica, pentru faptul că trăieşte în istorie, poate lua poziţii pe care apoi, la un examen mai aprofundat şi în faţa progreselor culturii şi ale ştiinţei, le poate consideră ca având nevoie de corecturi şi integrări.

În orice caz, ceea ce Biserica ţine să accentueze cu tărie – şi chiar fără a se obosi, în ciuda criticilor dure şi deseori nedrepte şi neîntemeiate ale relativiştilor – este că Dumnezeu nu poate fi exclus din viaţa omului fără ca omul să se îndrepte spre pierderea „sensului” vieţii umane, reducând formele de trăire la forme de barbarie, care fac atât de dureroasă astăzi istoria timpului nostru, deşi nu este lipsită de lucruri mari şi frumoase. Biserica respinge astăzi categoric relativismul modern în vederea apărării omului[18].

Revenind la fragmentul citat la început, papa atrăgea atenţia în omilia sa asupra faptului că în toate sectoarele culturii şi vieţii contemporane relativismul este „gândirea dominantă” până la punctul de a exercita asupra gândirii de astăzi o specie de „dictatură”.

---

[18] Cf. R. Ginters, *Valori, norme e fede cristiana...*, 158-159; H. Weber, *Teologia morale generale. L’appello di Dio, la risposta dell’uomo*, San Paolo, Milano 1996: „II parte: L’esigenza morale”, 87-175; M. Vidal, *L’etica cristiana*, Borla, Roma 1992: „cap. II: Concetti fondamentali della morale cristiana”, 63-80.

În acelaşi timp, papa observa că a manifesta cu claritate valoarea propriei credinţe „este deseori etichetat ca fundamentalism". În timp ce „relativismul, adică a se lăsa purtaţi încolo şi încoace de orice vânt de doctrină, apare ca unica atitudine la înălţimea timpurilor de astăzi".

Comentând intervenţia viitorului Papă Benedict al XVI-lea, un articol apărut în revista *Civiltà cattolica* comenta reacţiile ce au apărut în presa internaţională.

> În faţa a ceea ce viitorul papă a definit ca o „dictatură a relativismului care nu recunoaşte nimic ca definitiv şi care lasă ca ultimă măsură numai propriul eu şi propriile capricii", Biserica îl oferă pe Cristos ca parametru autentic. Biserica le propune discipolilor săi o credinţă adultă, nu înclinată să urmeze valurile modei, ci „o credinţă înrădăcinată profund în prietenia cu Cristos". Tocmai această prietenie ne oferă „criteriul pentru a discerne între adevăr şi greşeală, între înşelăciune şi adevăr"[19].

Această critică la adresa relativismului a trezit ostilitate din partea multor cercuri de analişti. De exemplu, cotidianul britanic *The Guardian*, la câteva zile după această intervenţie a papei, afirma că „alegerea între alb şi negru la care Ratzinger ne supune este o falsă opţiune. Certitudinea morală absolută pe care, după el, ne-o oferă Biserica este goală".

Şi cotidianul *New York Times* a descris omilia pre-conclav ca „intransigentă" şi pe acelaşi cardinal ca un „ultraconservator", „*favorabil* unei Biserici mai mici, dar ideologic mai curată".

Pe de altă parte, alţii s-au exprimat în favoarea apărării importanţei şi păstrării adevărurilor şi valorilor perene. Într-un comentariu apărut în cotidianul *Scotsman*, John Haldane, profesor de filozofie la Universitatea „St. Andrews", a notat că un element esenţial în gândirea cardinalului Ratzinger este dat de convingerea sa că adevărurile revelate de creştinism „ne eliberează pe acest pământ şi ne salvează pentru veşnicie"[20].

Caracterul şubred al gândirii moderne, asupra căruia atrăgea Sfântul Părinte atenţia, a explicat Haldane, este ideea că „adevărul este construit şi nu este simplu descoperit". În parte acest lucru derivă din reacţia omului modern în faţa ideii de a fi păcătos şi de a risca pedeapsa veşnică. În acest context, a afirmat profesorul, „este mai comod a nega existenţa păcatului, mai degrabă, decât a face pocăinţă şi a opta pentru schimbarea vieţii"[21].

Critica papei la adresa relativismului se plasează perfect pe direcţia a ceea ce Papa Ioan Paul al II-lea a învăţat în multe ocazii, când sublinia pericolele ce derivă dintr-o societate lipsită de idealuri.

---

[19] Giuseppe De Rosa, „Il relativismo moderno", *Civilta cattolica* 3726 (2005) 455-468.

[20] Comentariile sunt preluate din www.zenit.org (07.05.2005), Benedict XVI, Pericolele înnăscute ale relativismului.

[21] Giuseppe De Rosa, „Il relativismo moderno", 462.

Libertatea noastră de alegere este mereu o alegere morală între bine şi rău, şi nu simplu pentru binele în sine. Prin urmare, nu putem să ne sustragem din faţa confruntării liberului nostru arbitru cu problema valorilor. În Europa este în act o renaştere a sentimentului religios şi a căutării valorilor. O societate nu se poate baza doar pe un proceduralism gol care evită valorile în numele libertăţii. Trebuie să ţinem cont de ceea ce Papa Benedict al XVI-lea spunea în omilia de inaugurare a pontificatului său, şi anume că mesajul creştin nu poate fi impus cu forţa, ci el este confirmat de valori bazate pe iubire. Din acest motiv, nu va trebui să ne temem că vom cădea într-o nouă cruciadă care evocă vechile memorii de violenţe, deoarece unica armă este raţiunea unită cu iubirea.

Am considerat oportun să prezint această intervenţie autorizată a Papei Benedict al XVI-lea cu privire la relativism, deoarece surprinde foarte bine situaţia din contextul european social actual cu diferitele tendinţe de afirmare a „drepturilor şi demnităţii omului" în detrimentul afirmării drepturilor lui Dumnezeu asupra acestuia şi prin respingerea identităţii creştine a Europei. Şi aceasta, în numele unei „false democraţii" voite la nivel european-occidental.

În societatea contemporană, care primeşte de la tehnică amprenta sa hotărâtoare, valorile morale încep să-şi piardă evidenţa şi, prin urmare, forţa lor de obligativitate. Ele rămân un ideal care poate trezi entuziasm în unii, dar pentru faptul că sunt obligatorii, sunt considerate că ar pune în pericol libertatea omului, liniştea sa şi sfârşesc prin a fi considerate iraţionale. Tendinţa lumii contemporane este de a sustrage omul de obligativitatea sa faţă de decalog, de exemplu, şi sunt unii care consideră că, în cazul în care aceste porunci continuă să existe, ele sunt transmise în mod inflexibil de Biserică. Că voinţa Unuia interpelează omul, că există o voinţă a Creatorului care cere respect, că voinţa omului trebuie acordată cu voinţa lui Dumnezeu devine pentru mulţi idee străină de care vor să se debaraseze.

Şi astfel, „omul este măsura tuturor lucrurilor", după cum spunea Pitagora. „Se constituie o dictatură a relativismului – spunea papa – „care nu recunoaşte nimic ca definitiv şi care lasă ca ultimă măsură doar propriul eu şi dorinţele sale".

Se vorbeşte despre o „dictatură a relativismului" în măsura în care este vorba de o nouă formă vicleană de totalitarism: aşa cum scria Papa Ioan Paul al II-lea, „dacă nu există un adevăr transcendent, prin care, dacă i se supune, omul dobândeşte deplina identitate, atunci nu există nici un principiu sigur ce garantează raporturi juste între oameni", fapt care conduce inevitabil la „negarea demnităţii transcendente a persoanei umane" (cf. enciclica Papei Ioan Paul al II-lea *Centesimus annus*). În această dezbatere, dacă există sau nu un adevăr despre om, este în joc acea construcţie care

are ca fundament obiectiv drepturile umane inviolabile ale persoanei care sunt la baza statului modern de drept.

În esenţă, dacă vrem să indicăm principiile ce ar putea contrasta cu relativismul de astăzi, trebuie să revenim la lecţia magistrală dată de Papa Benedict al XVI-lea în memorabila omilie din 18 aprilie 2005, înainte de începerea pontificatului său.

Papa afirmă că în faţa „dictaturii relativismului", care nu recunoaşte nimic ca fiind definitiv şi care lasă ca ultimă măsură numai propriul eu şi capriciul omului, „noi trebuie să avem altă măsură: Fiul lui Dumnezeu, omul adevărat. El este măsura umanismului".

Această semnalare a unei „dictaturi a relativismului" a fost etichetată de multe medii laiciste ca un „trăsnet", trezind multe nelinişti, dar nici un răspuns convingător. Surpriza a fost atât de mare încât cu greu se înţelege dacă nu cumva susţinătorii acelei „dictaturi" ar fi apărătorii camuflaţi sau chiar victimele ignorante şi nefericite ale sale[22].

În universul cultural în care relativismul se propagă bazându-se pe o specie de autocertificare cu privire la imposibilitatea din partea omului de ajunge la un *adevăr stabil şi definitiv*, papa nu se limitează să afirme netemeinicia oricărui relativism radical, ci îi demască şi intima predispoziţie spre *„dictatură"*.

Tocmai în faţa acelui lumi care declară că este constituţional democratică, contrară oricărei impuneri de sus, papa pune în evidenţă existenţa unei „dictaturi ce nu recunoaşte nimic definitiv şi care lasă ca ultimă măsură numai eul propriu şi propriile capricii": o metastază capabilă să corupă natura oricărei instituţii şi a oricărui sector al vieţii culturale şi sociale.

Între paranteze: trebuie să ne gândim că există numai o coincidenţă întâmplătoare între această „lecţie" recentă a papei şi atâtea situaţii anormale susţinute chiar de guverne şi de Consiliul Europei. În orice caz, există o acută criză morală şi socială în toate legile care sunt emanate de aşa-zisele state civilizate şi care vin în contradicţie atât cu legea divină, cât şi cu legea naturală.

Demnitatea umană şi drepturile umane trebuie să fie prezentate ca valori ce nu provin şi nici nu sunt subordonate vreunui legislator uman, ci această demnitate a fiinţei umane, înainte de orice acţiune şi intervenţie politică, face referinţă la Creator: „numai Dumnezeu poate stabili valori care se întemeiază pe esenţa omului şi care sunt intangibile"[23].

Papa le propune tuturor reţeta cea mai simplă:

[22] Cf. BENEDICT AL XVI-LEA, *Pericolele înnăscute ale relativismului*: www.zenit.org (7 mai 2007).

[23] J. RATZINGER, *Europa. I suoi fondamenti oggi e domani*, Paoline, Cinisello Balsamo 2004, 76.

Chiar şi cel care nu reuşeşte să găsească calea acceptării lui Dumnezeu ar trebui totuşi să trăiască şi să-şi orienteze viaţa *velut si Deus daretur*, ca şi cum Dumnezeu ar exista (…) Trebuie să fim animaţi de o nelinişte sfântă, neliniştea de a duce tuturor darul credinţei şi al prieteniei cu Cristos.

Concluzia papei este:

Biserica de astăzi trebuie să reînsufleţească în ea însăşi conştiinţa misiunii de a repropune lumii glasul celui care a spus: „Eu sunt lumina lumii; cine mă urmează nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieţii”[24].

[24] *OR*, Discursul din 18 aprilie 2005.